

кові, з садами, пивоварнею, лікарнею і т.п. зручностями, а будинок був обнесений кріпостям муром. Служачі одержували велику платню, але їм ставилося умовою не вести торгівлі для себе і не женитися. Чужинці не приймалися, членами ганзи могли бути тільки німці. Ганзівський союз скрізь добивався монопольного становища. Так Новгородський двір уживав всі заходи аби часом в Новгород не прострунулися купці, що не належать до ганзи. Монопольно діючи Ганзівський союз витягував з кожної країни всі можливі вигоди не допускаючи однак, аби в ній самій розвивалася активна торгівля. З цієї практики не трудно помітити тенденції пануючої пізньої економічної політики меркантилізму. Ганзівський союз був дуже багатий, мав свою величезну торговельну флоту, котрою не тільки перевозив товари, але й успішно боронився від морських піратів. Навіть більш того, флота була о стільки сильною, що нею Ганза навіть вювала з данією за ринки збуту. Та славою стороною організації було те, що города, що входили в союз були не досить знані, виступаючи іноді розрізнено. Меркантилістична політика різних держав в слідувачі за середньовіччям часи унеможливила існування Ганзи. Найдовше продержалася, до XVI віку, Гевтоновська Ганза в Англії.

Ще більший торговельний оборот типу чисто грошевого господарського розвинули у себе італійські міста, що лежали на побережжі Середземного моря на півдні Європи, насамперед Венеція та Генуя, а за ними і деякі французькі та фламандські, як от Ліза, Лїборенція, Марсель і потім Брюге. Останнє місто було посередницьким пунктом в торговельних стосунках між південними і північними мійськими союзами. Торговельному розвитку південних міст Європи насамперед посприяв культ ПРОЧАНСТВА до гроба Христа в Палестину. Той, хто побував в Іерусалимові, користувався у людей феодальної Європи такою пошаною, як і досі "хаджі" в мусульманським світі. Що-року з Англії, Франції та Германії через Марсель, Венецію, Константинополь простувала до гроба Господня велика сила прочан. А по їх слідам йшли торговля і обмін товару Заходу зі Сходом. Церковні собори протегували цьому релігійно-торговельному рухові, оповідаючи недоторканість мандрівців-священників, ченців, купців та селян і загрожуючи анафемою тим, хто-бви насмілювся грабувати подорожніх на сухопутті і воді. Тому-ж розвиткові торговельно-грошевого обороту насамперед в містах Італійського побережжа могутньо посприяли хрестові походи, що почавшись з кінця XI віку тяглися до самого кінця XIII в. Вони зблизили європейські народи з народами Сходу, з котрих де-які / араби / стояли на вищій культурній рівні. Вони посприяли розвитку морської плавби і взагалі шляхів сполучення піднявши тим світову торгівлю. Вони розширили світогляд і поняття народів, марши для свого часу таке значіння, як відкриття Америки для XVI віку. Розпочиналися хрестові походи і проводилися під релігійним гаслом: завоювати поганців і відняти з їхніх рук гроб Христа та Іерусалим, основним же двигуном були матеріальні потреби. Завдогдо до них міжнароднім обміном доставлялися зі Сходу предмети розкоші, так базані для пануючих станів. Жадоба здобути зі Сходу ті предмети штовкала лицарів-феодалів на хрестові походи. Як селянам, так і всім вирушаючим в похід давалися різні вільготи і населення Європи виділило з поміж себе величезні маси люду, що переважно через портові міста Італії, Венеції, Торонто та інші, простували на Схід. Похід тягся роками. Потреби подорожючих викликали пропозицію самих різноманітних товарів як Сходу так і Заходу, що доставляло торгівлю. З другого боку під час довгих походів мандрівці, переходячи через різні країни переймали від тубольціт нові способи виробництва, особливо обробку металів і тканини, з якими доти не були знайомі. Так в Дамаску, на р. хрестоносці занесли вквітня роботи сталеві виробы, якими той славився. З Палестини і Анатолії

були занесені до Європи доти невідомі там де-які істивні і промислові рослини, як цукровий очерет, абрикоси/олива з Дамаску/, ізом /"виноград з Дамаску"/, кавун. З того часу приносили, імбір, мушкетні горіх, перець, кориця, шафран, стають до загального втяжку вищих класів населення. Перш ніж був потім в Європі такого значіння, що замість грошей подекуди розплачувалися мішками перцю. Але свідоче ніж ці предмети тропічної природи на Сході пильнували хрестоносці роскішних виробів, золота, багатованого папіру і інших дорожочіностей. Пятсотлітній вплив арабської культури зробив з Палестини і Сирії по виразу Зомарта, справжній рай. "Вона Цвіда, як сад, країна, в котру вступали хрестоносці, щоб висотати її соки." Награбовані дїбра феодалного лицарства на Сході ледві чи покривали руйнацію їхньої господарки в себе дома, бо завдяки хрестовим походам в багатьох випадках посілості феодалів мусили перейти до рук торговельно-промислових класів. В безсумнівнім виগ্রаші од походів восталися італійські міста. Вони весь час детено використовували хрестові походи в своїх торговельних цілях. Хрестоносці з допомогою флоту Генуї, Венеції і Пізи робили свої завойовання на сході і перетранспортовували награбовані дїбра. За цю поміч італійські міста введували собі торговельні привилеї в завойованих містах і здобували частини тих міст, а подекуди і цілі міста. За поміч Валуїну, напр., генуезці одержали в власність по третини міст Акки, Ардузі та Цезарєї і по одному кварталу в Яффі та Єрусалимі. Венеція-ж, відогравши керукучу ролу в четвертім хрестовім поході, захоплєє після того острова Крит, Корфу, Егбею, Гавань Галіполійську і Керсонську, та поширєє свої квартали в Костянтинополі. Після хрестових походів головним чином Венеція та Генуя, також Флоренція та Піза, а почати Марсель і Барселона стають торговельними посередниками між Європою і Сходом. В ці міста плине головний потік грошей і через Візантію, а також свої торговельні факторії в Криму, по Чорному морю, на грецьких островах, Єрусалимі і т.д. Ці італійські міста заводять регулярну торгівлю зі Сходом : з Персією, Індією, Центральною Азією і навіть з Китаєм. Становлять так би мовити в центрі тогочасного світового обміну і на довгий час захопивши монополію тої торгівлі в свої руки. В стремлінні до монопольного становища італійські города зпочатку поборють конкуренцію купецьких організацій других країн. Ставши потім по-за конкуренцією в цім смислі, італійські міста починають конкурувати одне з другим. Рано перевага зостається на боці Венеції та Генуї. Зпочатку XII віку розпочинається завзята боротьба між генуезцями та венеціанцями на Середземнім та Чорнім морях, вищеним флотів суперників, зруйнованнєм укріплених пунктів противника, його факторій і взагалі обшійний розор, - все це тяглося в XIV і XV в. доки турки, своїми завойованнями не покладали кінець торговельному розмахові обох противників.

Після монгольського царства та Золотої орди на українському побережю Чорного моря осїдають відразу венеціанці, які в місці впливу Дону в Азовське море на місці колись зруйнованого Танаїсу будують місто Тан. Але їхні суперники, генуезці, в 1280 р. роблять з візантійським імператором Мих. Палеологом договір, по якому венеціанцям забороняється вхід в Чорне море. Так витіснивши своїх конкурентів генуїці здобувають собі монопольне становище на нашім побережю. На купленій у татарського хана Оран-Тимура землі вони закладають торговельну факторію і заснують колієс могутню Кафу, нинішню Феодосію, що була осередком всіх торговельних колоній українського побережя. Уже в 1289 р. в Кафі сидить генуезький консул. По "Уставу для генуезьких колоній в Чорнім морі", який поширивався і на Азовське, виданім в 1449 році, в Генуї, управління колоніями носило республіканський характер.

Верховний провід над колоніями мав "Найяснійший і високий Дож Генуейський і слава рада найстаріших громади міста Генуї". Генуезці були остільки сильні, що вели успішну боротьбу з татарами, двічі забираючи ахид в Азовське море і в уста Дона. В другий раз в 1349 р. здобувши перевагу над татарами генуезці ухвалили, аби в Тані жили тільки сами вони і щоб індійські товари, які привозилися в Тану на ім'я чужоземних купців, розгружалися в Кафі, що підіймало значіння Кафи порівнюючи з другими колоніями і скеровано було знов таки проти венеціанців. Італійці не обмежувалися одним морським побережжам але подекуди виносили свої факторії вгору по рікам. Так відомо, що по Кубані на 280 італ. миль від устя на місці нинішнього устлавленого рибальства села Копил, ними був заснований гор. Ло-Коппа, або просто Коппа. З Коппою генуезці вели торгівлю з 1175 року, вивозячи звідти між иншим невольників до Туреччини і особливо Єгипту. В Коппі був консул, що мав право чеканити монету, котрою для всіх генуейських колоній були сонм, и / на золоті довілейської гроші од 4 1/2 до 6 карб/, що ділилися на 200-150 аспрів. По північному Кавказу досі зберіглася сліди стародавніх торговельних генуейських шляхів. В 1475 році завдяки завоюванням турецького султана Магомета генуейські міста і факторії на чорноморським побережжі перестали існувати / «Сербія». "Історія Кубанського козацького війська". 1910, т.1, 303-336 стор./.

Ведучи можна сказати в світовому масштабі торговельні операції Італійські міста раніш ніж які інші країни приходять до звичку багатьох з тих засобів, що й досі улегууть собой обмін. Уживанне золота, як грошового металу Рим почав від 207 р. після Христа. В обміні з римлянами германці воліли зпочатку срібло, бо доставали більші кавалки свого металу, але потім червоне золото, якому надавалося ними чародійна сила. В середині віки і золото і срібло числять на фунти, звідки беруть початок назви сучасних монет: фунт стерлінгів, або лівр чи ліра, обидві назви від латинського лібри-що значить фунт. Виття монети в Середні віки належало князям, єпископам, монастирям, нарешті містам. В одній Германії на кінець Середніх віків налічувалося до 600 монетних дворів. Скрізь по Європі до половини XIII віку грошовим металом було тільки срібло і лише в італійських містах, з Флоренції, відроджується призабута а часів Риму, золота валюта. Облегчення обмін заведенням ліпшої, золотої валюти, італійські міста раніш ніж деінде в Середні віки прийшли до облегчення торговельного обороту не и через заведення початків сучасної кредитової системи. По особі довжикя середньвічний кредит переважно був кредитом публічним, або точніше кредит королів, князів чи інших можновладців. Вони позичали, але коли справа доходила додачі позики, то ґрунтуючись на науці церкви, що забороняла побирання відсотків, могли не тільки не заплатити, але ще - и конфіскувати маєток своїх вірників. Що до способу забезпечення, то кредит звичайно норовили робити під заставу чогось, він був реальний. Заставою служили різні податки і міста, подекуди - ж і рухоме майно. Італійські й ганзейські купці, по словам Кунішера / наука про народне господарство, 1914, кн II, стор 59 / позичали гроші під застав папської тяри, корони англійських королів і т.д. Але систематичний кредит під застав рухомого майна практикували купці з північної Італії, влывство провінції Ломбардії, через це сей спосіб кредитування аж до наших часів носить назву ломбардового кредиту. Ломбарди, або по італійському *monti di pietà* — мали завданням боротися з лихварством, дарім церковних заборон розвитку кредиту перешкодає ще и загальне аж до третьої чверті XVIII віку розповсюджене навіть в таких містах як Лондон та Гамбург переконання, що солідний торговельно-промисловий господарь веде свої діла не на позичений, а тільки на власний капітал. Череміна в поглядах настала набагато раніше в Англії і лише на початках XIX віку, коли набрали широкого розвитку установи,

що організують кредитові операції, тоб-то банки. Але до сучасних кредитових банків лежить довга дорога, все з тих же італійських міст.

Банк-італійське слово і означає той стіл на якому в італійських містах вже від XI-XIII віку міняли розкладали свої мішки з золотом та сріблом і, уміючи розбиратися в тогочасному хаосі різноякісних знаків, обмінювали гроші, купували продавали дорогоцінний метал, перепродажували монети з одної місцевості до другої, нарешті обслуговували обмін переводом грошей по торговельним книгам, переписуючи з того хто виплачує на того, хто одержує. Ці переводи є вже операції банківські, власне ГРОШЕВИХ БАНКІВ. Небезпечність держання у себе цінностей під ті часи і трудність розбиратися в різноякісній і часто поспутій монеті приводить до того що населення їдає на збереження свої цінності банкірам. Перші банки являються в XV віці у Генуї та Венеції. Банк приймає внесок на збереження давніюк монетою по вісуні і міг робити за внескодавця платежі, переписуючи суму грошей з рахунка одної особи на рахунок другої. Такий "круг" / по італійському - giro / цієї операції дав назву банкам - "жиро-банки". Не маючи права користуватися внесками, а лише зберігаючи їх, натуральна річ, що звичайно не банки платили за відсоток, як то робиться нині, а банок вимагав від своїх клієнтів за зроблені ним послуги. Із згаданих генуезький банк святого Георгія уявляв з себе засновану на акційних підставах могутню установу в котрій протягом 1407-1408 р. зкупчуються всі торговельні зобов'язання Генуї.... Законодавства силкуються заборонити банкірам використовувати банківські фонди на торговельні операції. Для Венеції такі заборони появляються вже в другій половині XIV віку, але безсилі перед натуральною еволюцією. Всі ті, хто засновує банки, - читаємо в праці венеційця Конторіні з кінця XIV віку, - беруть на себе такий тягар і тяжкий обов'язок бути скарбником чужих громад не для того, щобі переховати їх, а з тою ціллю, щобі вести за ці гроші торгівлю і одержувати диск. Частину грошей вони вкладають в торгівлю зі Сходом, частину з Заходом, третю в торгівлю збіжжям і т.д. / цитую за Вулшером, і від стор 61 /. Словом банки-жиро еволюціонують до кредитових банків сучасного типу. І міняли і повставші потім банки-жиро зрідка і де-далі більше починають проводити не лише грошові операції, але й кредитові. Банківський напр. дом Медічі, що пізніше зробився тирами Флоренції в XV віці сам уже виплачує по вкладкам 10-12 %. Лише заснований в Англії в 1694 році банк був першим банком сучасного типу, поставачим кредит для торгівлі та промисловості, але повного розвою банки торговельно-промислового кредиту осягнули в другій половині XIX століття, чому де-то, як Бруно Гільдебрандт, добу від другої половини XIX стол. слушно називають кредитовим. Уже в італійських банках починає звикатися ЧЕК, як приказ на банк виплатити певну суму грошей, а в квітках що видавали банки Венеції та Генуї в XV-XVI віках на доказ уміщення у них грошей бачимо зародок сучасних банківських білетів, БАНКНОТІВ. Там-же, зпочатку в формі простого, появляється і вексель, відразу як спосіб переказування грошей з одного місця на друге. Італійські кунці одрапливаючись, напр., на найважливіші тогочасні ярмарки в Шампанї через небезпечку під час подорожі не хотіли везти з собою гроші в готівці. Натомість вони зверталися до місцевого міняла або банкіра, виплачували йому монету своєї країни, а натомість брали документ-вексель, на підставі котрого ім міняло сам чи через своїх людей мав виплатити на ярмарку в Шампанї певну суму в грошах сей останньої. Це й був простий вексель. Пізніше в доповнення до зобов'язання виплатити, вищеїм у векселя, банкіри починають долучати до векселя лист, звернений до їх довірених осіб, яким просилося виплатити певною кущеві означену в листі суму грошей. Потім самий документ-зобов'язання виплати перестав уживатися, а залишився тільки лист що був наказом виплатити і що називався тратта. З нього повстав сучасний ПЕРЕКАЗОВИЙ вексель, або тратта. Чеки, банкові білети і переказові векселі нині є самими ровновсядними кредитовими знаками, що можуть заміщати собою грошові знаки.

Нарешті, з італійських міст бере початок інститут торговельних консулів. Їх насамперед завела Венеціанська республіка для представництва своїх торговельних інтересів за кордоном. Починаючи з ХІІ віку по всіх побережжях міст Середземного, також Чорного морів вже існують її консули.

Ми не можемо, кажучи про торгівлю Середніх віків, не згадати про жидівську націю, якій поруч з вірменською прийшлося спеціалізуватися на торгівлі та кредитових операціях. Це з добра опустивши свій рідний край, Палестину, заховаючи свою національність, постійно гонимі перекочували вони з одної держави в другу. На кожному новому місці їм приходилося пристосовуватися до нових звичаїв, інших законів, обходити заборони та перешкоди. В Німеччині до повстання гільдій весь гандель, по словам Онкена, / і від, ію / провадили жиди. Організувавшись в гільдії, куди як і в цехи жиди не приймалися, німці поволі одтиснуть од торгівлі жидів, полишивши їм призирливу по тодішнім часам сферу кредиту, яку церква трактує за лихварство. Королі, розтривкавши гроші, навіть духовенство, зверталися за позиками до жидів. Ризикуючи не тільки грішми, але часто й самим життям жиди не могли обійтися без того, щоб не брати часом і дійсно айсюкля відсотків. З другого боку у Трансії, на Україні і по другим землям жидам не раз здавалися на одкуп збирання податків з населення, - справа завжди і скрізь неприємна, легко могла покликати пімсту народних мас і жорстоку розправу. Завдяки головне лихварству грошеві капітали поволі переходили до їх рук і розросталися до величезних розмірів. Ненавиджені верхами й низами вони часом наводікали на себе нарікання за злидні народу і держави, їм приписувано всі й не істнуєчи провини, і їх починали гнати, і вони перекочували ген даліше. На думку проф. Зомбарта переселення жидів скрізь мало величезний вплив на зріст і занепад торгівлі. Іспанія вигнала жидів і вони перешли до Італії. Торгівля Іспанії, а натомість Італії розвинулася, постає цілий ряд понадморських торговельних центрів, як згадані вже Венеція, Генуя та інші. А як і італійці стали переслідувати жидів та повигоняли їх од себе, то й італійська торгівля занепадала. Натомість торгівля Англії та Голандії, куди перебралися вигнані з Іспанії та з Італії жиди, дуже розвинулася. Комуністичний реалізм на Україні, ~~вважає~~ як відомо черток осідлости "для жидів, потяг за собою масову еміграцію заможного торговельного жидівства з України до Палестини, Америки і т. д. По аналогії ми мусімо чекати великого занепаду торгівлі на Україні, коли не приїде на поміч новий невідомий середнім вікам чинник-кооперація.

XIV. РЕМІСНИЦЬКЕ ВИРОБНИЦТВО СЕРЕДНІХ ВІКІВ.

Ойкосне селянське господарство феодальної доби само виробляє собі соху, повозку, будує хату, мурує піч, чинить шкіру, шиє чоботи, запрятає мед, обробляє пряде і тче різну тканину для аласного обиходу. По стародавній германській помовці веретено і ткацька основа так само були знаряддям господині дома, як меч-зброя мужчини. У наших селян добра господиня вважається та, що встигає "обшити всю родину". Таке типове селянське господарство у якому селянин висупає виробником всього, "чудом універсальності" дає зародки всіх, які тільки можна собі уявити виробництв. Далі з цих зародків розвиваються окремі галузі продукції, одокремлюючись в певну спеціальність. Ранич всього виділяється на селі фаховець коваль, за ним - мелник тільки поволі перестанчи одночасно обробляти землю, за ними одокремлюються гончар, иноді пекар. Завдяки повній залежності од феодалів селяне, що спеціалізувалися на якомусь ремеслі поселяються на панському дворі і мусять

постійно працювати на своєму фаху, все більше удосконалюючи свою техніку.

Де-далі потреби сеньорів та почасти і самого селянства розвиваються остільки, що їх уже не задовольняє вироб універсального виробника-селянина і мало спеціалізованого ремісника. Повинені вимоги до виробництва вже здібне задовольнити лише ремесло феодальних садиб. Так із глибини середньовічного феодального суспільства виринає ремесло і професія ремісників. В першу чергу воно розвивається в формі майстерень колед панських дворів, особливо королівських вілл та монастирських господарств. Тут ремесло перш усього досягло високої техніки. Уже у VIII і IX віках були відомі своїми майстернями монастирі Парижу, Сельна, Страсбурга, Сен-Галена, Тульда. В господарській інвентарній книзі Сен-Гальського монастиря 820 року уже зчисляється майстерні *Hof - rechtliche Innungen* — бочарів, токарів, ковалів, чоботарів, поварів, пивоварів, сидельників по виробу мечів і зброї, золотих діл, та окновалів. Де-які монашеські ордена були відомі своїми технічними знаннями. Так, наприклад, бенедиктинці, були найосвіченішими архітекторами свого часу і в своїх школах учили: малюванню, скульптурі, каліграфії, що мало для того часу не знавшого друкування книжок особливо важне значіння, літєйній справі, виробництву з шовкових матеріалів, різьбі по слонової кости і т.и. Виробництво всіх цих предметів з розвитком продукційности перевершало власні потреби. Для лишньої продукції потрібно було найти збут на сторону, і в відповідь на цю потребу монастирських, королівських та феодальних дворів розвивалися існуючі і повставали нові пункти обміну та торгівлі.

Техніка ремісництва органічно зв'язується з особою ремісника. Вона незмінно передається із покоління в покоління шляхом "влучки" що учень набуває од майстра. Як колись жерцям належала природня монополія знань, так ремісничу-майстрові належала натуральна монополія трудового досвіду. Потрібно доволі влучки, щоби ученик осягнув знання і якості матеріалів і способів їх обробки. Як підготовка до професії жерця була дійсно зведенням в таїни, так рівно і майстер, із року в рік вводячи учня в курс знання, справді "посвячував" його в "таємничість" ремісничої "містерії", що находило свій відбиток на обрядовім боці життя ремісників. Числових і тому об'єктивних методів міри і ваги в середні віки майже не вживається, нема ще загально розповсюджених технічних приладів для установлення точних мір та ваги. Замість тягарців уживалися звичайні камінчики, а на франкфуртській ярмарці ще в XV віці навіть кавалки дерева. Вага розвивається зпочатку у всіх народів не найдорожчих річях. Золотий пісок важать вче дикі народи. У стародавніх греків зпочатку важили лише золото. В античній Римі аж до імператорських часів важили лише золото, срібло, мідь і ту вонну, що давалася прости рабам. Натомість в середньовіччя панувать методи суб'єктивного виміру: віддалення міряється кроками, долктями, чвертями; кути прикидаються "на око"; температуру міряють "пальцями" чи "рукою"; стадія органічного процесу опреділяється "по запаху", або "на язик"... Все ремісничке виробництво ведеться простим знаряддям, що в одріжнення од машини збільшує силу людського органу людського тіла, що стоять між цим останнім і предметом дії. Це просте знаряддя слухняно кориться робітнику, який уміє вжити ним користуватися, який є майстер свого діла. Кождий раз, раз по-чавши якусь працю, сам же й мусів її доводити до кінця, бо другому не завжди вдається відратати, що той замислює, вагати проєрцію частин, щоб успішно закінчити всю працю. Кождий ремісник в ручний спосіб сам виробляє цілий предмет, ремісник цілком отдубається в своїм творі, розвиваючи дивовижну дотепність і твердість руки, вірність

ока, пристосовуючи знаряддя праці і пристосовуючись та й привикаючи до них, як нерозлучних друзів життєвого шляху працьовника. Коли одного із будівничих Кельнського собору спитали, яку винагороду базав би він одержати за свої надзвичайні артистичні орнаменти він скромно одповів: я хочу, щоб мене поховали в домовину вкупі з моїми інструментами. Так велика була спорідненість середньовічного ремісника з його інструментами і як різниться вона від того холодного відношення, яке виявляє сучасний робітник до сучасного-ж знаряддя виробництва-машини. За часи існування цехів, загалом до XVI віку, техніка і знаряддя виробництва хоч і туго і занадто поволі, але всеж удосконалювалися, ставали більш числені і різноманітні, появляються навіть винаходи. З них пригадаємо тут винахід дзеркального скла в 1270 р., окулярів в 1275 р., пороку і компасу в 1300 р. друкування в 1436 р., що дало не лише книгу, але й часопис-перша друкована газета появилася у Венеції в 1563 р., кишенькового годинника в 1500 р., нарешті, самопрядки в 1530 р.

За самих раніших проявлень людського існування починається обробка сирівцю добутого у власнім господарстві і для власного-ж ужитку, що характеризується як **ДОМАШНЄ** виробництво. В повільному розвитку домашнього виробництва розрізняють дві фази. В першій продукт споживається без остачі самим виробником, і нічого не поступає на продаж. В другій фазі частина продукту, не потрібного для виробника, вивозиться ним на ринок і продається. Так нині на базарах і ярмарках трапляється виробі селянського полотна, пряжі, виробів з дерева і т. д., що були вироблені для себе, а потім, як лишок, або з нужди в грошах, поступили на продаж. Тут маємо діло все ще з домашнім виробництвом, лише випадково і почасти працюючим для збуту, яке вперто удержується аж до нині завдяки спеціальним умовам сільського життя. Діло в тім, що вільний зимовий час треба селянству кудись діти. Порання коло скогіння-єдина робота, що остається хліборобові на віму, яка одначе забірає саму незначну кількість робочих сил родини. Тому селянство продає працьоти над домашнім промислом, хоть воно до смішного мало йому дає зиску. Українка-молодиця і українка-дівчина на досвідках прядуть пряжу заробляючи на тиждень / в золотій валюті / по 60-70 коп. "аби сидячого татаря не брали".

З розкладом домашнього господарства в нього виділяється **РЕМЕСЛО**, коли дрібний виробник працьот не для своїх потреб, а на сторону і при тім без жадних посередників. В однім випадкові ремісник виконує замовлення споживача, давшого ж і свій товар для виробництва; виконує його на дому в того, кому робить, або, як для виконання потрібні важкі і незручні для виробництва знаряддя, на дому в себе. Розживаючись ремісники закупляють матеріял за свій рахунок, з якого виробляється продукт по замовленням, або на ринок. Все-ж таки як правило виробі переходить од ремісника до споживача, минаючи торговельних посередників. Коли між виробником товару і споживачем становиться розділючий їх посередник-торговець, що скопує виробі одних для перепродажу іх другим, ремесло перетворюється в слідуєчі форми промисловости-**КУСТАРНИЦТВО**, а пізніше в домашню систему великої промисловости, про які мова буде далі.

Спроби віднайти спадковість між старо-римськими ремісницькими організаціями та традиціями і середньовічними ні до чого не привели. Треба визнаати, що ремесло середньовікове виникло наново. Воно насамперед розвивалося в замкові феодали, ремісниками рабами і кріпаками, що потім звільняються від невольницької залежности, але продовжують бути зобов'язаними приходити на панський двір для виконання тих чи інших праць по своєму фаху. Розкладовий процес общинного побуту дає друге джерело представників ремісництва, що працьотять у себе в хаті, або переходять по хатам виконуючи працьоту, або йдуть до міста.

Прибувши з села до міста ремісник, ставши городянином одначе ще до-го і оре підгородню землю і сам продає свій виріб зі своєї хати чи по святаям виносячи на ринок. Поволі він одбивається від хліборобства, але дрібним торговцем своїх виробів ремісник лишається ще довгий час. З розвитком місцевого ринку виділяється чистий ремісник, при чім в XIV віці ремісники уже складають, як по де-яким городам, більшість на-селення. Так Франкфурт на Майні в 1387 р. на тисячу городян поверх 12-літнього віку мав ремісників 514. Гейдельберг в половині XIV віку мав ремісників від 60-70 % загальної кількості городян. Обставини XII-XIV віків сприяли розвитку ремесла. З одного боку технічні досягнення античного Риму не були зовсім забуті. З другого-завдяки прочанству і хрестовим походам Европа ознайомилася з вищестоячою промисловістю Схода звідки переймається уміння обробляти слонову кість та янтарь, виробляти різну тканину, залізні та сталеві речі, зосібна лицарські щити та вогнеострілюну зброю, - все це сприяло поступу ремісницькі техніки. Наренті-сеньори місцями переводячи селян на грошовий оброк тим самим поширюють для ремесла ринок збуту. Оброк поліпшував становище селян і у їх не було потреби йти в місто збільшувати конкуренцію мійських виробників. Від цього в свою чергу ліпшало положення ремісників. Їхне виробництво не поспівало за попитом, складалося монополне по-ложення ремісників. Майстрам нічого було боятися конкуренції своїх по-мішників. За надзвичайної повільности розвитку ремісницької техніки, за слабого транспорту, попит і пропозиція на виробі тримаються на одній рівні з покоління в покоління. Історики в один голос одмічають майже повну незмінність цін ремісницьких виробів на протязі століть.

Прибуваючи з села до города ремісник заносив з собою і дух об-щинних відносин, що панували тоді на селі. З бацька і головного органі-затора родинного господарства на селі опинившись в городі общинник стає головою виробничької ячейки в місті. На селі організатор разом з родиною своєю являється і виконавцем завдань; в городі зістається та-ж сама звичка. Завдяки їй, коли на поміч бралася і стороння людина, то вона вводилася в родину на правах членів її, і хоть голова реміс-ницького виробництва носить назву *Meister, master, maitre*, а перваць-кою назвою помішників було- *Knecht, Zieger, Gesinde, valet, servant* хоч в цих назвах перший трактується як хазяїн, а другий як слуга, але все що відомо з відносин між цими двома категоріями ремісницького стану часів розвитку, а потім і розцвіту ремесла показує, що стосунки між ними були такі, як старшого до молодших членів своєї родини. Звичка до общинної організації ремісників-селян передалася і вихідцям а сільських общин-ремісникам. За новою мійською працею ці вчорашні селя-не, оточені стіхією общинного життя сел, натурально органісовувалися і собі в колеґивні походи на общині, в союзі, що прибрали назву реміс-ницьких гільдій чи ЦЕХІВ. Слово "цех" відповідає німецькому "Zechе" а це останне походить від слова "ziernen", що значить "личить" або "по-добає". Так означалася поведінка під час бенкетів цеховиків в якій не мусіло нічого бути неподобного і не гарного. Ранійш всього цехи пов-стають в Італії, ще в IX віці, а розвиток припадає на XI вік. У Франції та Англії повстають в XI віці, трохи в півнійшму пору, але все-ж в XI ві-ці маються відомости про перші ремісничі союзи і в Германії. Першими ремісничими організаціями такого типу були гільдії чи цехи ткачів та сукновалів.

Одні вчені, як Гірке, Марер, Стіда виводять походження цехів з корпорацій кріпостних ремісників феодального помістя. Панські та мона-стирські ремісники попервах являлися людьми несвобідними (*hofsche Zehrlas*). З розвитком обміну для феодалів рішачою значіння набу-вають зиски від віску, від різних установ для мінової торгівлі, з наму крамниць, склепів, мійської ваги, биття монети, за посей, за проїзд через